

ТІЛЕСНІСТЬ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Косс А.М.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», м. Харків*

Механістично-метафізична парадигма зародилося в епоху Просвітництва значною мірою завдяки роботам Рене Декарта. В цю епоху тілесно-дисциплінарні практики, спрямовані на раціональний та суспільний контроль над тілом, отримали провідну роль через інститути освіти, армії та медицини. Тіло почало сприйматися як щось, що потребує «окультурення» та підкорення розуму. У книзі «Критика інструментального розуму» Макс Горкгаймер розрізняє два типи розуму: об'єктивний та суб'єктивний (інструментальний). Об'єктивний розум, що панував у класичній філософії, розглядався як фундаментальна сила, яка пронизує реальність і пов'язана з пошуком об'єктивної істини, універсальних цінностей та вищих цілей буття. На противагу йому, інструментальний розум, що став домінуючим з епохи Просвітництва, зосереджений на пошуку найефективніших засобів для досягнення будь-яких цілей, поставлених суб'єктом, не переймаючись моральністю чи раціональністю самих цілей [1, с. 14–15].

Варто відзначити, що в епоху Промислової революції спостерігається подальше посилення інструменталізації тіла. В умовах промислового виробництва воно стає нерідко додатком до машини, його рухи стандартизуються (тейлоризм), витривалість та продуктивність стають ключовими показниками, а медицина та гігієна спрямовані передусім на підтримку працездатності. У цей період тіло максимально функціоналізується, а його природні ритми та потреби можуть ігноруватися заради ефективності. Хоча в епоху Постмодерну спостерігається деконструкція старих норм, інструментальний підхід до тіла зберігається: воно оптимізується для досягнення певного іміджу, статусу чи задоволення, стаючи об'єктом споживання та маніпуляцій з ідентичністю.

У сучасну цифрову епоху (чи Постпостмодерну) інструментальний розум зливається з цифровими технологіями, а тілесність дедалі більше перетворюється на дані («quantified self» – «кількісно вимірне Я»). Носимі пристрої, медичні додатки, системи біометричної ідентифікації збирають детальну інформацію про тіло, роблячи його прозорим для аналізу, контролю та оптимізації з боку корпорацій та держав. Тіло стає об'єктом алгоритмічного управління [2], а його межі розмиваються через взаємодію з віртуальними середовищами та внаслідок досягнень біоінженерії. Поєднання цифрових технологій контролю з парадигмою інструментального розуму веде до ще вищого рівня контролю, бюрократизації та адміністрування, що проникає в саму тканину тілесного існування.

Отже, ця тенденція несе потенційні загрози, а саме: посилення відчуження від власного тілесного досвіду, який замінюється абстрактними даними та показниками ефективності; тотальний контроль, що створює потенціал для дискримінації та маніпуляцій на основі біометричних даних; втрата глибинного сенсу життя, адже тілесність стає суто функціональним об'єктом для досягнення зовнішніх цілей (продуктивність, відповідність стандартам, безпека), а екзистенційний вимір унікального тілесного досвіду редукується та значною мірою визначається власниками NBIC-технологій.

Література:

1. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму / пер. з нім. М. Д. Култаєва. К. : ППС, 2002, 2006. 284 с.
2. Mobile and wearable sensors for data-driven health monitoring system: State-of-the-art and future prospect / Anikwe C. V. et al. *Expert Systems with Applications*. 2022. Vol. 202. 117362.